

# Τα προγράμματα Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης ως εργαλεία επαγγελματικής εκπαίδευσης για τον τουρισμό

*Ελένη Γαγάτση<sup>1</sup>, Ελισάβετ Καραγιάννη<sup>2</sup>*

1 Εκπαιδευτικός ΠΕ 09, Π.Μ.Σ. Περιβαλλοντική Πολιτική και Διαχείριση,  
Παν/μιο Αιγαίου  
[eleni.gagatsi@gmail.com](mailto:eleni.gagatsi@gmail.com)

2. Εκπαιδευτικός ΠΕ 09, Π.Μ.Σ. Οικονομική Επιστήμη  
Τμήμα Οικονομικών Επιστημών Πανεπιστήμιο Πατρών  
[elsakaragianni@gmail.com](mailto:elsakaragianni@gmail.com)

## ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Στη σύγχρονη κοινωνία των έντονων ρυθμών και της υπερπροσφοράς των πληροφοριών η εκπαιδευτική διαδικασία καλείται να αποτιμάται με το κριτήριο της αποτελεσματικότητας των παρεχόμενων γνώσεων. Οι γνώσεις αυτές όχι μονάχα θα πρέπει να προκαλούν το ενδιαφέρον του μαθητή και να δημιουργούν εσωτερικά κίνητρα για μάθηση αλλά και να αξιοποιούνται κατά τον μέγιστο βαθμό στην προσωπική και επαγγελματική του εξέλιξη. Επιπλέον, η οικονομική κρίση εντείνει την ανάγκη να μετακινηθεί προσωπικό από φθίνοντες τομείς της οικονομίας σε περισσότερο βιώσιμες δραστηριότητες (Cedefop, 2012). Η παρούσα μελέτη δείχνει πώς ένα πρόγραμμα περιβαλλοντικής εκπαίδευσης μπορεί να συνδυαστεί άμεσα με το αναλυτικό πρόγραμμα ενός Επαγγελματικού Λυκείου, καθώς οι γνώσεις που παρέχονται μέσα από την ΠΕ γίνονται εφελτήριο για αποτελεσματική αξιοποίηση στην επαγγελματική σταδιοδρομία των μαθητών. Επιπλέον, οι Τεχνολογίες Πληροφορικής και Επικοινωνιών (ΤΠΕ), μέσα από την σκοπιά της συνεργατικής μάθησης (Collaborative Learning), χρησιμοποιούνται ώστε να προωθήσουν την κριτική ικανότητα των μαθητών, προσεγγίζοντας την μάθηση ως διαδικασία έρευνας, ανακάλυψης και επίλυσης προβλημάτων.

**ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ:** Σχολικά Προγράμματα Π.Ε.

**ΛΕΞΕΙΣ ΚΛΕΙΔΙΑ:** αειφορία, επαγγελματική εκπαίδευση, εναλλακτικός τουρισμός

## ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στη σύγχρονη οικονομία της ανταγωνιστικότητας και της ανάπτυξης, ταυτόχρονα όμως και της μεγάλης οικονομικής κρίσης, κρίνεται αναγκαία η υιοθέτηση αναπτυξιακών τακτικών υπό το πρίσμα της αειφορίας. Όπως χαρακτηριστικά είπε και ο πρόεδρος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής J.M.Barroso: «Πρέπει να συνειδητοποιήσουμε ότι το «πράσινο» και η ανάπτυξη συνδέονται απόλυτα» (Barroso, 2011). Σύμφωνα με μελέτη του Ευρωπαϊκού Κέντρου για την Ανάπτυξη της Επαγγελματικής κατάρτισης Cedefop, η οικονομική κρίση δημιουργεί αλλαγή στις δομές της οικονομίας καθώς τομείς με φθίνουσα παραγωγικότητα πρέπει να εγκαταλειφθούν και να ενισχυθούν αντίστοιχα τομείς με μεγαλύτερη παραγωγικότητα. Τέτοιοι τομείς περιλαμβάνουν «πράσινα» επαγγέλματα και

προωθούν την αιφορική διαχείριση της οικονομίας αλλά ταυτόχρονα και την δημιουργία νέων επαγγελμάτων.

Από την άλλη πλευρά, οι δεσμεύσεις που έχει η χώρα μας απέναντι στην Ευρωπαϊκή Ένωση για πράσινη ανάπτυξη και προστασία του περιβάλλοντος, απαιτούν την απόκτηση γνώσεων και δεξιοτήτων ώστε να αναπτυχθούν επιχειρηματικά σχέδια που οδηγούν σε μία βιώσιμη οικονομία. Το Συμβούλιο της Ευρώπης σε έκθεση του το 2010 αναφέρει ότι οι κλάδοι της οικονομίας που προβλέπεται να αντιμετωπίσουν τις περισσότερες αλλαγές στον τύπο και όγκο της απασχόλησης είναι η γεωργία, η αλιεία, ο τουρισμός, η ενέργεια, τα χρηματιστηριακά και οι ασφάλειες (Council of the European Union, 2010).

Ο τουρισμός αποτελεί σήμερα μία από τις βασικότερες πηγές εσόδων για την ελληνική οικονομία. Επιπλέον, σύμφωνα με τη λίστα του Παγκοσμίου Οργανισμού Τουρισμού, η Ελλάδα κατατάσσεται στην 15<sup>η</sup> θέση της παγκόσμιας αγοράς. Τόσο λοιπόν το συγκριτικό πλεονέκτημα του τουρισμού για την ελληνική οικονομία, όσο και η Ευρωπαϊκή προώθηση υιοθέτησης αιφορικών πρακτικών σε όλους τους κλάδους της οικονομίας, σε συνδυασμό με την αντιμετώπιση της οικονομικής κρίσης καθιστούν κάτι παραπάνω από αναγκαία την αναδιάταξη του τουριστικού τομέα υπό το πρίσμα της βιώσιμης ανάπτυξης. Επακόλουθο του παραπάνω συλλογισμού είναι ότι οι πρώτες αλλαγές θα πρέπει να γίνουν σε επίπεδο επαγγελματικής εκπαίδευσης και απασχόλησης.

## **Η ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ.**

Η επαγγελματική εκπαίδευση στην Ελλάδα θεωρείται κατά κάποιο τρόπο νεοσύστατη, καθώς πολλά από τα μέρη που την απαρτίζουν έχουν δημιουργηθεί στη δεκαετία του 1990. (Αθανασίου, 2004). Επιπλέον η Τουριστική Εκπαίδευση παρέχεται από δομές, την εποπτεία των οποίων έχουν τρεις διαφορετικοί φορείς, το Υπουργείο Παιδείας, το Υπουργείο Εργασίας και τέλος το Υπουργείο Ανάπτυξης. Λαμβάνοντας υπόψη μας τα παραπάνω συνειδητοποιούμε την ιδιαιτερότητα του εκπαιδευτικού συστήματος που παρέχει την Επαγγελματική Εκπαίδευση.

Στους πρόποδες της πυραμίδας των παραπάνω δομών βρίσκονται τα Επαγγελματικά Λύκεια (ΕΠΑΛ) τα οποία παρέχουν περισσότερο επαγγελματική εκπαίδευση παρά κατάρτιση. Μελέτη του Ινστιτούτου Τουριστικών Ερευνών και Προβλέψεων (ΙΤΕΠ) του 2004 σχετικά με το εκπαιδευτικό επίπεδο των εργαζομένων στις τουριστικές υπηρεσίες, δείχνει ότι οι περισσότεροι εξ αυτών είναι απόφοιτοι Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης, γεγονός που δίνει ιδιαίτερη βαρύτητα στις παρεχόμενες από το Αναλυτικό Πρόγραμμα του Υπουργείου γνώσεις. Έτσι καλείται ο εκπαιδευτικός να επιλέξει σύγχρονες μεθόδους διδασκαλίας, ώστε οι παρεχόμενες γνώσεις να είναι έγκυρες, αλλά ταυτόχρονα ποιοτικές που να οδηγούν τους μαθητές σε μία διαδικασία δημιουργίας εσωτερικών κινήτρων.

Έναν τέτοιο σκοπό υπηρετούν και οι Τεχνολογίες Πληροφορίας και Επικοινωνιών (ΤΠΕ) που θα πρέπει να ενσωματώνονται ομαλά στα υπάρχοντα Αναλυτικά Προγράμματα αποφεύγοντας τον σκόπελο της γνωστικής υπερφόρτωσης των μαθητών που εκφράζεται από αίσθηση ανικανοποίητου, αποστροφή από το διάβασμα και, τέλος, έλλειψη ενδιαφέροντος (Χαλκίδης κ.α., 2009). Με την αξιοποίηση των ΤΠΕ στην εκπαίδευση οι μαθητές αποκτούν κίνητρα, καλούνται να επιλύσουν

προβλήματα, να διαχειριστούν πληροφορίες και να εξοικειωθούν με νέες τεχνολογικές μεθόδους.

Η Περιβαλλοντική Εκπαίδευση (ΠΕ), ιδιαίτερα μετά τις διασκέψεις κορυφής των Ηνωμένων Εθνών για το περιβάλλον και την ανάπτυξη το 1992 στο Ρίο και το 2002 στο Γιοχάνεσμπουργκ, θεωρείται ένα από τα περισσότερα αποτελεσματικά μέσα για την ανάπτυξη ικανοτήτων και την οικοδόμηση αξιών, στάσεων και συμπεριφορών, ικανών να επηρεάσουν τις κοινωνικές επιλογές προς την κατεύθυνση της αειφορίας (Sitaz 1993, Tilbury 1995, Flogaitis 1998, Redclift 2000, Luke 2001, Stevenson 2002, Hucle 2003). Μέχρι στιγμής έχει εισαχθεί στα προγράμματα σπουδών όλων των εκπαιδευτικών βαθμίδων στις περισσότερες χώρες του κόσμου. Στη διδασκαλία των αντικειμένων ΠΕ υιοθετούνται διαθεματικές παιδαγωγικές προσεγγίσεις και εναλλακτικές διδακτικές τεχνικές που ενθαρρύνουν τη βιωματική μάθηση και εγείρουν το ενδιαφέρον των εκπαιδευομένων για τα περιβαλλοντικά ζητήματα (Coffin και Bonniver 1982, Sauve 1194) (Βασάλα, 2009).

Τα προγράμματα της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης που αναλύονται παρακάτω ως εργαλεία της Επαγγελματικής Εκπαίδευσης, έχουν σαν κοινή βάση τη Συνεργατική Μάθηση, οι θεωρίες της οποίας προέρχονται από τις προσεγγίσεις του Δομισμού (constructivism). Οι Δομιστές προσπαθούν να δημιουργήσουν περιβάλλοντα στα οποία οι μαθητές μπορούν οι ίδιοι να συμμετέχουν ενεργά στο να δομήσουν τις γνώσεις τους και όχι απλά να αφηθούν στους εκπαιδευτικούς να τους ερμηνεύουν τις γνώσεις άλλων (Jonassen 2000). Χαρακτηριστικό της θεώρησης αυτής είναι ότι η μάθηση δεν αποτελεί απομνημόνευση εννοιών και κανόνων αλλά μία ενεργή ατομική διαδικασία διερεύνησης, ανακάλυψης, έρευνας, επίλυσης προβλήματος.

## **ΣΥΝΔΕΣΗ ΤΗΣ ΠΕ ΜΕ ΤΗΝ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΓΙΑ ΤΟΝ ΤΟΥΡΙΣΜΟ.**

Συνδέοντας όλα τα παραπάνω, μπορούμε να κατανοήσουμε πώς η Περιβαλλοντική Εκπαίδευση συνδυάζοντας τις πρακτικές συνεργατικής μάθησης και των Τεχνολογιών Πληροφορικής και Επικοινωνιών, μπορεί όχι απλά να ευαισθητοποιήσει τους μαθητές των Επαγγελματικών Λυκείων της τουριστικής κατεύθυνσης σε θέματα προστασίας του περιβάλλοντος, αλλά να αναπτύξει δεξιότητες και γνώσεις που θα αποτελέσουν εφελκύδια για την επαγγελματική τους σταδιοδρομία, ώστε να δημιουργήσουν τα θεμέλια μίας βιώσιμης ανάπτυξης της οικονομίας.

### **ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΩΝ ΔΥΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ Π.Ε.**

Τα δύο προγράμματα Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης που περιγράφονται παρακάτω υλοποιήθηκαν το έτος 2011-2012 σε Επαγγελματικά Λύκεια της χώρας. Το πρώτο πρόγραμμα, με τίτλο «Τουρισμός και Περιβάλλον » υλοποιήθηκε στο ΕΠΑΛ Ζακύνθου στη Γ' Λυκείου με συμμετοχή 8 μαθητών (4 κοριτσιών και 4 αγοριών) και υπεύθυνη καθηγήτρια την Ελένη Γαγάτση, Οικονομολόγο. Το δεύτερο πρόγραμμα «Δραστηριότητες για τα Ιαματικά νερά» υλοποιήθηκε στο 2ο ΕΠΑΛ Αμαλιάδας με συμμετοχή 20 μαθητών (10 κοριτσιών και 10 αγοριών) από τη Β' Τάξη των Τομέων Οικονομικών και Διοικητικών Υπηρεσιών και Υγείας Πρόνοιας. Υπεύθυνοι καθηγητές ήταν οι Ελισάβετ Καραγιάννη – Οικονομολόγος, Ανδρέας Αποστολόπουλος– Φυσικός και Ελισάβετ Μπίσσα - Φιλολόγος.

## **Πρόγραμμα «Τουρισμός και Περιβάλλον» Τίτλος - Παιδαγωγικοί στόχοι**

Ο τίτλος του προγράμματος δηλώνει την άμεση σχέση που υπάρχει μεταξύ του τουριστικού τομέα, που είναι και ο τομέας εξειδίκευσης των μαθητών και του περιβάλλοντος. Καθώς τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των νησιών (απομόνωση, περιορισμένοι πόροι, ευάλωτη ισορροπία μεταξύ οικονομίας, φύσης, κοινωνίας, κ.α) προσδιορίζουν μία έντονη αλληλεπίδραση του περιβάλλοντος με την ανάπτυξη του τουρισμού, (Κοκκώσης και Τσάρτας, 2001) αρχικό στοιχείο του προβληματισμού της Περιβαλλοντικής Ομάδας ήταν η υφιστάμενη κατάσταση στο νησί της Ζακύνθου, τόσο από άποψη τουριστική όσο και από περιβαλλοντική καθώς και η αλλαγή των συγκεκριμένων συνθηκών με την πάροδο των χρόνων.

Ο καθορισμός των παιδαγωγικών στόχων είναι μείζονος σημασίας στο σχεδιασμό των προγραμμάτων περιβαλλοντικής εκπαίδευσης καθώς βοηθάει στην αποφυγή χαοτικών καταστάσεων και την αξιολόγηση του εκπαιδευτικού έργου (Ταμουτσέλη, 2003). Οι δραστηριότητες που αναπτύχθηκαν καλύπτουν το γνωστικό, συναισθηματικό και το ψυχοκινητικό πεδίο, τόσο για τους «αναγκαίους» όσο και για τους «αναπτυσσόμενους» αντικειμενικούς στόχους που θέτει ο εκπαιδευτικός με τελικό σκοπό τον «περιβαλλοντικό αλφαριθμητισμό» (*environmental literacy*), δηλαδή την απόκτηση προσωπικής και κοινωνικής ευθύνης. Συγκεκριμένα, μέσα από τους αντικειμενικούς στόχους, επιδιώκεται οι μαθητές:

- Να κατανοήσουν την τοπική διάσταση των περιβαλλοντικών και κοινωνικό-οικονομικών ζητημάτων και να ευαισθητοποιηθούν σχετικά με αυτά
- Να αποκτήσουν γνώσεις σχετικές με τον τουρισμό της περιοχής τους και να συνειδητοποιήσουν τις επιπτώσεις του τουρισμού στο περιβάλλον.
- Να κατανοήσουν την έννοια της βιώσιμης ανάπτυξης καθώς και της αλληλεπίδρασης ανάμεσα στο φυσικό και ανθρωπογενές περιβάλλον
- Να προτείνουν σενάρια τουριστικών δραστηριοτήτων που σέβονται το περιβάλλον
- Να αναπτύξουν πνεύμα συνεργασίας και ομαδικότητας
- Να αναλαμβάνουν να διεκπεραιώσουν εργασίες ανάλυσης, σύνθεσης, και παρουσίασης πληροφοριών με τη χρήση των Τεχνολογιών Πληροφορίας και Επικοινωνιών (ΤΠΕ)

## **Μεθοδολογία – Διδακτικές προσεγγίσεις**

Στην περιβαλλοντική ομάδα καθότι αποτελούταν από μικρό αριθμό μαθητών, ως μεθοδολογική προσέγγιση εφαρμόστηκε η επίλυση προβλήματος, ως μέρος μίας πιο μεγάλης και ολοκληρωμένης μεθόδου σχεδίου εργασίας (Project). Η μέθοδος της επίλυσης προβλήματος αποτελεί μια μορφή ενεργητικής μάθησης, που εφαρμόζεται για να αντιμετωπιστεί μια προβληματική κατάσταση ή επιμέρους ερωτήματα που συνδέονται με αυτήν (Ταμουτσέλη, 2009). Έτσι, ο προβληματισμός της περιβαλλοντικής ομάδας για την ποιότητα και ποσότητα του Τουρισμού στο νησί της Ζακύνθου σε σχέση με το φυσικό, οικονομικό, κοινωνικό και πολιτικό περιβάλλον του νησιού, αποτέλεσε έναυσμα για αναζήτηση μίας περισσότερο βιώσιμης λύσης.

Η επιλογή του συγκεκριμένου θέματος και αντίστοιχα της αντίστοιχης μεθοδολογίας οδηγεί σαφέστατα τον μαθητή μπροστά σε ένα αμφιλεγόμενο θέμα, βγάζοντας τον έξω από μια παγιωμένη κατάσταση και φέρνοντας τον αντιμέτωπο με διάφορα προβλήματα. Σκοπός της ενασχόλησης με το συγκεκριμένο θέμα, δεν είναι φυσικά η δημιουργία άγχους και φόβου στους μαθητές για τα προβλήματα που υπάρχουν, αλλά η κριτική και εναλλακτική αντιμετώπιση τέτοιων ζητημάτων ως

εφόδια και δεξιότητες που θα τους χρησιμεύσουν στην επαγγελματική και προσωπική τους πορεία. Έτσι, κατά τις Φλογαΐτη και Λιαράκου (2009), το ερώτημα δεν είναι για το εάν και κατά πόσο είναι παιδαγωγικά ωφέλιμο να ασχολούμαστε με αμφιλεγόμενα θέματα, αλλά επικεντρώνεται περισσότερο « στον τρόπο με τον οποίο μπορούμε να βοηθήσουμε τους μαθητές να καλλιεργήσουν δυνατότητες διαχείρισης των προβλημάτων, και, επίσης πώς αυτό μπορεί να επιτευχθεί χωρίς οι μαθητές να αισθάνονται άγχος, ή να οδηγούνται στην παραίτηση». Επιπλέον, η εκπαιδευτική διαδικασία εμπλουτίστηκε με τεχνικές διδασκαλίας όπως ο διάλογος, το παιχνίδι ρόλων, διαδικτυακή και βιβλιογραφική έρευνα, μελέτη περίπτωσης, χαρτογράφηση εννοιών, περιβαλλοντικά παιχνίδια, παρουσίαση ντοκιμαντέρ κ.α..

### **Πορεία Υλοποίησης - Τελικό αποτέλεσμα- Παρουσίαση**

Μέσα στη διδακτική χρονιά, η περιβαλλοντική ομάδα εργάστηκε πάνω σε διάφορα θέματα. Η πορεία του συλλογισμού του συγκεκριμένου θέματος βασίστηκε στις τέσσερις διαστάσεις τις γνώσεις κατά τους Simonska και Jensen (2003). Σύμφωνα με τους παραπάνω, η γνώση έχει τέσσερις διαστάσεις διαμέσου των οποίων προσεγγίζονται και υλοποιούνται τα προγράμματα Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης και Αγωγής Υγείας. Οι διαστάσεις αυτές είναι:

- Γνώση για τις περιβαλλοντικές συνέπειες
- Γνώση για τις αιτίες
- Στρατηγικές αλλαγής
- Εναλλακτικές λύσεις- οράματα

Σύμφωνα λοιπόν με το πρώτο στάδιο της γνώσης, έπειτα από την περιγραφή της υπάρχουσας κατάστασης και την σύγκριση με τα παλαιότερα χρόνια, οι μαθητές προχώρησαν στη διερεύνηση των συνεπειών των περιβαλλοντικών ζητημάτων. Αρχικά δημιουργήθηκε ένα διερευνητικό ερωτηματολόγιο που δόθηκε τόσο στους μαθητές όσο και στο οικείο τους περιβάλλον προκειμένου η ομάδα να ερευνήσει ποιες είναι οι βασικές γνώσεις του κόσμου για τον τουρισμό και τις συνέπειες του. Με συζητήσεις με μεγαλύτερους ανθρώπους, με ενημέρωση από τον τοπικό τύπο σε σχέση με περιβαλλοντικά θέματα, καταγραφή των περιβαλλοντικών δεικτών και φυσικά, με την προσωπική τους εμπειρία, οι μαθητές διαπίστωσαν την υποβάθμιση του περιβάλλοντος και τις συνέπειες που αυτή έχει όχι μονάχα στο φυσικό περιβάλλον, αλλά και στην οικονομία, τον πολιτισμό και την κοινωνία της Ζακύνθου.

Προκειμένου η γνώση αυτή να αφομοιωθεί, χρησιμοποιήθηκαν περιβαλλοντικά παιχνίδια για τον κύκλο της ζωής και την λειτουργία της τροφικής αλυσίδας, ώστε να γίνει σαφή και κατανοητή η αλληλεπίδραση των ανθρωπογενών δραστηριοτήτων στον τομέα του τουρισμού με την ίδια μας τη ζωή. Επιπλέον, η επίσκεψη της περιβαλλοντικής ομάδας στο Κέντρο Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης Ζακύνθου ήταν πολύ σημαντική καθώς ενημερώθηκαν εκτενώς για την χλωρίδα και πανίδα του νησιού και τους κινδύνους που αυτές διατρέχουν.

Το δεύτερο στάδιο της γνωστικής διαδικασίας είναι η αναζήτηση των αιτιών. Εφόσον οι μαθητές έχουν συνειδητοποιήσει τις περιβαλλοντικές συνέπειες του τουρισμού εύλογα, οδηγούνται στο να αναρωτηθούν τις αιτίες για την υπερβολική αύξηση του πληθυσμού στην περιοχή τους. Με έρευνα τόσο σε βιβλιογραφικές πηγές όσο και στο διαδίκτυο σε μία σειρά πηγών όπως ο Παγκόσμιος Οργανισμός Τουρισμού (UNWTO), ο Ελληνικός Οργανισμός Τουρισμού (ΕΟΤ), το Ινστιτούτο Τουριστικών Ερευνών και Προβλέψεων (ΙΤΕΠ), η Εθνική Στατιστική Υπηρεσία

Ελλάδος (ΕΣΥΕ), το Ξενοδοχειακό Επιμελητήριο της Ελλάδος, οι μαθητές συγκέντρωσαν στοιχεία για την αύξηση του τουρισμού στη Ζάκυνθο με δείκτες όπως το ξενοδοχειακό δυναμικό, οι αφίξεις αλλοδαπών τουριστών αεροπορικά, η τουριστική πυκνότητα, οι κλίνες κλπ. Η επιστημονική άποψη του θέματος καλύφθηκε με την παρουσίαση εννοιών όπως η φέρουσα ικανότητα ενός τόπου, η πληθυσμιακή ένταση, η αλλαγή χρήσεων γης κ.α, ενώ εμπλουτίστηκε με παρουσίαση των ντοκιμαντέρ της εκπαιδευτικής τηλεόρασης «Ας μιλήσουμε για τα νησιά (Τουριστικά)» και «Ας μιλήσουμε για τα νησιά (Υπερβάσεις)».

Η τρίτη και η τέταρτη διάσταση της γνώσης, αναφέρονται στη διαδικασία της αλλαγής και πώς μπορούμε να αλλάξουμε κάτι προβληματικό. Οι μαθητές κατανοούν ότι μπορεί να υπάρξει τουριστική και οικονομική ανάπτυξη και ταυτόχρονα προστασία του φυσικού περιβάλλοντος. Στην ενότητα των στρατηγικών αλλαγής, που είναι περισσότερο θεωρητική ενότητα, διδάσκεται η έννοια της αειφορίας και της βιώσιμης ανάπτυξης και έτσι εκπληρώνεται ένας από τους πιο σημαντικούς παιδαγωγικούς στόχους. Οι μαθητές, στο στάδιο αυτό, έχουν ήδη αποκτήσει περιβαλλοντική συνείδηση και κατέχουν πλέον γνώση για τα θέματα του περιβάλλοντος και του τουρισμού. Έτσι οδηγούνται στο συμπέρασμα ότι μονάχα με βιώσιμες αλλαγές μπορεί να υπάρξει οικονομική ανάπτυξη και προστασία του περιβάλλοντος.

Η τέταρτη διάσταση της γνώσης είναι και η πιο δημιουργική καθώς είναι αυτή που εμπνέει τους μαθητές σε εναλλακτικές λύσεις και οράματα. Το να συνειδητοποιήσουν οι μαθητές ότι ένα άλλος κόσμος είναι εφικτός και δυνατός, τους γεμίζει αυτοπεποίθηση και αισιοδοξία. Με παρουσιάσεις ντοκιμαντέρ και εκπομπών από την Ελληνική τηλεόραση όπως το «Μένουμε Ελλάδα», οι μαθητές ενημερώνονται για τον εναλλακτικό τουρισμό και τις μορφές που μπορεί να πάρει, πώς πρωτότυπες λύσεις έχουν αποτέλεσμα και πώς η εναλλακτική σκέψη μας βοηθάει να ξεπεράσουμε διάφορα προβλήματα. Παιχνίδια ρόλων του «μαζικού τουρίστα» και του «εναλλακτικού τουρίστα» εμπνέουν τη στάση και τη φιλοσοφία τους σε σχέση με το πώς κάθε ομάδα αντιμετωπίζει το περιβάλλον και τι οφέλη έχει τελικά. Ακόμη, έρευνα για τις μορφές εναλλακτικού τουρισμού της Ελλάδας αλλά και της Ζακύνθου, προσεγγίζει ζητήματα όχι μονάχα περιβαλλοντικά αλλά και κοινωνικά και πολιτιστικά δείχνοντας πώς μονάχα έτσι μπορεί να υπάρξει αρμονία.

Σαν κατακλείδα των οραμάτων των μαθητών και παρουσίαση της δουλειάς τους, οι ίδιοι οι μαθητές επέλεξαν να αναπτύξουν όλο τον συλλογισμό που είχαν από την αρχή του προγράμματος σε ένα βίντεο. Έτσι, με κείμενα που οι ίδιοι φτιάξαν και έπειτα ηχογράφησαν βασισμένοι στα πονήματα των ερευνών τους και φωτογραφίες που συλλέξαν από την περιοχή της Ζακύνθου, συνθέσανε ένα οπτικοακουστικό υλικό (video), χρησιμοποιώντας τις Τεχνολογίες Πληροφορίας και Επικοινωνιών (προγράμματα Windows Movie Maker, Audacity, Windows Recording), το οποίο περιγράφει τις τέσσερις διαστάσεις της γνώσης, καταλήγοντας στις εναλλακτικές λύσεις που προτείνουν οι ίδιοι οι μαθητές για το τουριστικό προϊόν της Ζακύνθου.

### **Πρόγραμμα «Δραστηριότητες για τα Ιαματικά νερά» - Επιδιωκόμενοι Στόχοι**

Όπως αναφέρει η πρόσφατη Νομοθετική Πρωτοβουλία του Υπουργείου Πολιτισμού και Τουρισμού, ο Ελληνικός Τουρισμός, έχει αποδείξει ότι αποτελεί βασικό πυλώνα ανάπτυξης της οικονομίας και σταθερή πηγή θέσεων εργασίας.

Οφείλουν λοιπόν η πολιτεία, οικονομικοί και κοινωνικοί φορείς να τον ενισχύσουν έτσι ώστε να καταστεί ο τουρισμός όχημα για την έξοδο από την κρίση. Αυτό θα το καταφέρουν επαναπροσδιορίζοντας κοινωνικές αξίες και επιχειρηματικές πρακτικές μέσα από ένα νέο, μακροπρόθεσμα ανταγωνιστικό μοντέλο τουριστικής ανάπτυξης, που σέβεται και αναδεικνύει το φυσικό και πολιτισμικό πλούτο της χώρας μας. Μερικές από τις βασικές παραμέτρους του νέου μοντέλου ανάπτυξης που απαιτείται είναι:

- Η διεύρυνση της τουριστικής περιόδου και στους 12 μήνες του χρόνου
- Τουριστική ανάδειξη και αξιοποίηση του συνόλου της Ελληνικής επικράτειας
- Ο σεβασμός και η ορθολογική αξιοποίηση των φυσικών μας πόρων
- Η βελτίωση της ανταγωνιστικότητας του Ελληνικού τουρισμού μέσα από την παροχή υψηλών υπηρεσιών ποιότητας.

Υπό το πρίσμα αυτό, το περιβαλλοντικό πρόγραμμα που πραγματοποιήθηκε στο 2ο ΕΠΑΛ Αμαλιάδας το σχολικό έτος 2011-2012 με τίτλο «Δραστηριότητες για τα Ιαματικά νερά» προσπάθησε να φέρει σε επαφή τους μαθητές με εναλλακτικές μορφές τουρισμού όπως είναι ο «Τουρισμός Υγείας» μελετώντας την περίπτωση των Ιαματικών νερών στην Ελλάδα αλλά και πιο συγκεκριμένα στο Νομό Ηλείας.

Στόχοι του περιβαλλοντικού αυτού προγράμματος ήταν:

- Να μελετήσουν την εμπειρία λουτροπόλεων στην Ελλάδα
- Να γνωρίσουν καλύτερα και να προβάλλουν τα ιαματικά νερά τις περιοχής τους – Νομός Ηλείας
- Να μελετήσουν το βαθμό τουριστικής αξιοποίησης των ιαματικών νερών
- Να προτείνουν τρόπους ανάδειξης των ιαματικών νερών ως μορφή εναλλακτικού τουρισμού.
- Να εντοπίσουν λύσεις που συνδυάζουν την ανάπτυξη με το σεβασμό προς το περιβάλλον

Επιπλέον, επιδίωξη ήταν, τόσο οι μαθητές όσο και οι εκπαιδευτικοί να εξοικειωθούν με το νέο σύγχρονο περιβάλλον μάθησης και διδασκαλίας και να αναπτύξουν τεχνικές και επικοινωνιακές δεξιότητες. Συγκεκριμένα παιδαγωγικοί στόχοι ήταν:

- Η εξοικείωση με τις νέες τεχνολογίες και της χρήσης τους για την απόκτηση της γνώσης
- Η καλλιέργεια της κριτικής ικανότητας
- Η ανάπτυξη χρήσιμων κοινωνικών δεξιοτήτων όπως της επικοινωνίας, της συνεργασίας και του ομαδικού πνεύματος.
- Η προώθηση της αυτενέργειας και τόνωση της αυτοπεποίθησης των μαθητών, μέσω του απεγκλωβισμού από το παραδοσιακό σχήμα διδασκαλίας, που δίνει στον καθηγητή τον ρόλο του εισηγητή και στον μαθητή τον ρόλο του ακροατή,

### **Μεθοδολογία – Διδακτικές προσεγγίσεις**

Στην υλοποίησή της δραστηριότητας ενεπλάκησαν τρεις (3) καθηγητές και είκοσι (20) μαθητές που εργάστηκαν στο εργαστήριο πληροφορικής και στη βιβλιοθήκη του σχολείου. Η υλοποίηση του συγκεκριμένου περιβαλλοντικού προγράμματος βασίστηκε στη μέθοδο project η οποία εντάσσεται οργανικά στην όλη φιλοσοφία του Νέου Σχολείου (ΥΠΔΒΜΘ 2010: 10-11, 23-25, ΥΠΔΒΜΘ 2011: 13) και αντιλαμβάνεται τους μαθητές ως μικρούς «διανοούμενους», «επιστήμονες» και «ερευνητές». (Ματσαγγούρας 2011)

Στην αρχή της δραστηριότητας η περιβαλλοντική ομάδα επέλεξε να παίξει ορισμένα παιχνίδια αλληλογνωριμίας μέσα από τα οποία προέκυψαν και οι τέσσερις (4) μεγάλες υποομάδες στις οποίες χωρίστηκε. Στη συνέχεια της δραστηριότητας εφαρμόσαμε τη τεχνική του καταγισμού ιδεών (Brainstorming). Υπήρξε ιδανική επιλογή για το χωρισμό του θέματος σε υποθέματα και εύρεση κατηγοριών με τα οποία θα ασχοληθεί η κάθε υποομάδα. Οι κατηγορίες που προέκυψαν έπειτα από την διαδικασία αυτή είναι οι εξής:

1. Το νερό ως θεμελιώδες στοιχείο ζωής στην ιστορία
2. Νερό και υγιεινή
3. Τα ιαματικά νερά της Ελλάδας
4. Εναλλακτικός τουρισμός στο Ν. Ηλείας: Η περίπτωση των ιαματικών νερών

### **Πορεία Υλοποίησης - Τελικό αποτέλεσμα- Παρουσίαση**

Οι δραστηριότητες ξεκίνησαν από το εργαστήριο πληροφορικής όπου οι μαθητές και οι μαθήτριες αναζητούν πληροφορίες στο διαδίκτυο, συνομιλούν, ανταλλάσσουν απόψεις και σκέψεις και επεξεργάζονται τα δεδομένα, ώστε να αναδυθεί σταδιακά η συνολική και πλούσια διαθεματική προσέγγιση της περίπτωσης των ιαματικών νερών.

Στο πρώτο στάδιο, οι μαθητές και οι μαθήτριες μέσα από μια σύντομη ιστορική αναδρομή θα αντιληφθούν ότι οι περισσότεροι πολιτισμοί γεννήθηκαν και αναπτύχθηκαν γύρω από το νερό. Το νερό, είτε από πηγή, είτε το θαλάσσιο, αποτελεί θεμελιώδες στοιχείο ζωής στη φιλοσοφία των λαών της Ανατολικής Μεσογείου, αλλά και σπουδαίο θεραπευτικό μέσο, που αναφέρεται στην υγειονομική νομοθεσία και τη θεραπευτική πρακτική τους, επηρεάζοντας και τους λαούς της Δύσης. Η ιστορική αναδρομή θα συνεχιστεί με μια σύντομη ανασκόπηση των λουτρών στην αρχαία Ελλάδα καθώς η ιστορία των λουτρών είναι συνδεδεμένη με την ιστορία του τόπου μας, διότι οι αρχαίοι Έλληνες ήταν από τους πρώτους που χρησιμοποίησαν λουτρά.

Αξίζει να σημειωθεί ότι η δραστηριότητα είναι σχεδιασμένη για να συνδυάσει επιστημονικά πεδία που προέρχονται επίσης από τις Φυσικές και Ιατρικές Επιστήμες. Δομείται με τέτοιο τρόπο ώστε οι μαθητές να αναπτύξουν βασικές επιστημονικές γνώσεις για τις φυσικές και χημικές ιδιότητες των ιαματικών νερών καθώς και την εφαρμογή τους στη θεραπευτική του ανθρώπου. Δημιουργούνται έτσι επιστημονικοί κρίκοι απαραίτητοι για την ανάδειξη των ιαματικών νερών ως φυσικός πόρος ζωτικής αξίας και οικολογικής σημασίας ο οποίος μπορεί να αξιοποιηθεί οικονομικά ως εναλλακτική μορφή τουρισμού.

Στο δεύτερο στάδιο, αφού οι μαθητές έχουν δομήσει τη γνώση γύρω από τα ιαματικά νερά καλούνται να γνωρίσουν τις πηγές με θεραπευτικές ιδιότητες που βρίσκονται στην Ελλάδα δίνοντας έμφαση σε αυτές του Νομού Ηλείας. Η Ελληνική γη είναι μεταξύ των πλουσιότερων χωρών σε ιαματικές πηγές. Αν και δεν έχουν την επιστημονική οργάνωση και τον απαραίτητο εξοπλισμό, ανάλογων του εξωτερικού, θεραπευτικά όμως είναι ισάξιες και πολλές φορές ανώτερες από αυτές. Οι μαθητές αφού μελετήσουν το βαθμό τουριστικής αξιοποίησης των ιαματικών πηγών στην χώρα μας καλούνται να προτείνουν τρόπους ανάδειξης των ιαματικών νερών ως μορφή εναλλακτικού τουρισμού.

Στο τρίτο και τελευταίο στάδιο τίθεται το ερώτημα αν μια επένδυση και ανάπτυξη αυτής της μορφής τουρισμού σε τοπικό επίπεδο και συγκεκριμένα στο Νομό Ηλείας θα έχει ανταπόκριση από τους κατοίκους της περιοχής. Ως καταλληλότερη μέθοδος για τη συλλογή των στοιχείων, που αφορούσαν την άποψη και προτίμηση των καταναλωτών, επελέγη η κατάρτιση ερωτηματολογίου. Η Έρευνα πραγματοποιήθηκε σε δείγμα 114 ατόμων κάθε ηλικίας με μόνιμο τόπο κατοικίας τους το Νομό Ηλείας στην Πελοπόννησο. Αφού συνέλλεξαν τα ερωτηματολόγια οι μαθητές και οι μαθήτριες επεξεργάστηκαν τα στοιχεία τους ως εξής:

- Κατηγοριοποίηση των απαντήσεων και δημιουργία στατιστικών πινάκων.
- Μελέτη και σχολιασμός των αποτελεσμάτων

Το είδος αυτό της ερευνητικής μελέτης στοχεύει στην εξοικείωση των μαθητών/τριών με την παρουσίαση των ερευνητικών δεδομένων και στην ανάπτυξη της ικανότητας της κριτικής αξιολόγησης αυτών.

Η περιβαλλοντική δραστηριότητα ολοκληρώθηκε με την δημιουργία αφίσας για την τουριστική προβολή των ιαματικών πηγών του Νομού Ηλείας αλλά και τη δημοσιοποίηση της εργασίας στη σχολική, αλλά και την ευρύτερη κοινότητα σε εκδήλωση που πραγματοποιήθηκε στο χώρο του σχολείου αλλά και με την ανάρτησή της στον ιστότοπό του.

Μετά από αξιολόγηση της θεραπευτικής ικανότητας αλλά και της δυναμικότητας των ιαματικών πηγών στην Ελλάδα προέκυψε το συμπέρασμα ότι η πλήρης αξιοποίησή τους μπορεί να αποτελέσει τομέα αναπτυξιακών και επενδυτικών πρωτοβουλιών προς όφελος της οικονομίας σε τοπικό αλλά και σε εθνικό επίπεδο. Οι Ελληνικές λουτροπόλεις μπορούν να ακόμη περισσότερο να αναπτυχθούν και να εξελιχθούν σε κέντρα τουρισμού υγείας, για περισσότερους μήνες του έτους, αφού πρώτα γίνουν τα απαιτούμενα έργα υποδομής.

## **ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ - ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ**

Αξιοσημείωτη είναι η θετική ανταπόκριση των μαθητών και των δύο περιβαλλοντικών προγραμμάτων η οποία εκφράζεται όχι μόνο λεκτικά (μέσα από αυτά που δήλωσαν γραπτά ή προφορικά) αλλά και με την συμπεριφορά τους κατά την διάρκεια των δραστηριοτήτων αφού όλοι έδειξαν ιδιαίτερη προσοχή, συγκέντρωση και διάθεση συμμετοχής.

Οι μαθητές μέσα από αυτήν τους την εμπειρία ήρθαν σε επαφή με όλα τα βασικά χαρακτηριστικά που διακρίνουν σήμερα έναν επαγγελματία στο χώρο του τουρισμού, εφόδια απαραίτητα σε μια εποχή όπου τα τουριστικά επαγγέλματα έχουν ήδη ξεφύγει από την παραδοσιακή αντίληψη και έχουν πια ενσωματωθεί στους όρους και στο επιχειρηματικό πνεύμα της διεθνούς αγοράς εργασίας.

Κατά συνέπεια η Επαγγελματική Εκπαίδευση με τον κατάλληλο σχεδιασμό των περιβαλλοντικών προγραμμάτων αλλά και τη χρήση καινοτόμων εκπαιδευτικών μεθόδων μπορεί να παίζει καθοριστικό ρόλο, να διαμορφώσει και να αναδείξει τον τουρισμό όχι απλά πρωταγωνιστή αλλά και πρότυπο ανάπτυξης της χώρας.

## **BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ**

Barroso, J.M., European renewal: state of the Union address 2011. European Parliament, Strasbourg, 28 September 2011. [http://ec.europa.eu/commission\\_2010-2014/president/pdf/speech\\_original.pdf](http://ec.europa.eu/commission_2010-2014/president/pdf/speech_original.pdf) [accessed 30.3.2012].

- Cedefop, Green skills and environmental awareness in vocational education and training Synthesis report Publications Office of the European Union, Luxembourg, 2012
- Council of the European Union, Towards a greener labour market: the employment dimension of tackling environmental challenges: EMCO final report. EMCO reports. Brussels, 18 November 2010, Issue 4.
- Jonassen D.H., 2000 Computers as mind tools for schools: engaging critical thinking, NJ: Prentice-Hall.
- Simovska,V., Jensen,B.B., 2003 Young-minds.net/lessons– Student participation, action and cross-cultural collaboration in a virtual classroom. Copenhagen NV: Research Centre for Environmental and Health Education. The Danish University of Education.
- Αθανασίου, Λ.Α., 2004 Τουριστική εκπαίδευση και κατάρτιση, εξελίξεις, προβλήματα, ανάγκες και πολιτική, Ινστιτούτο Τουριστικών Ερευνών και Προβλέψεων (ΙΤΕΠ), Αθήνα.
- Αρκουλάκη, Ε. & Ρίγας, Χ., 2011. Ο τουρισμό υγείας ως μοχλός ανάπτυξης και ανταγωνιστικότητας του Ελληνικού τουριστικού προϊόντος «Η περίπτωση της Πελοποννήσου», ΑΤΕΙ Κρήτης,
- Βασάλα, Β., 2009. Εναλλακτικές εκπαιδευτικές τεχνικές και δημιουργία εκπαιδευτικού υλικού, Θερινό Πανεπιστήμιο
- Κοκκώσης,Χ, Τσάρτας,Π., 2001 Βιώσιμη Τουριστική ανάπτυξη και Περιβάλλον, Εκδόσεις Κριτική ΑΕ, Αθήνα
- Ματσαγγούρας, Η., (2011). Παιδαγωγικές Αρχές της Καινοτομίας των Ερευνητικών Εργασιών, Αθήνα
- Ταμουτσέλη, Κ. (2009). Εκπαίδευση για Βιώσιμο Τουρισμό, Εκπαιδευτικές Δραστηριότητες Τουρισμός και Περιβάλλον, Κέντρο Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης Αρχανών, Αρχανές.
- Ταμουτσέλη, Κ. (2003). Προγράμματα Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης, Σύντομος Οδηγός για την υλοποίηση Προγραμμάτων Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης, έκδοση του γραφείου Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης της Διεύθυνσης Δ.Ε. Δυτικής Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη.
- Φλογαίτη,Ε., Λιαράκου,Γ.. (2009) Εκπαίδευση για την Αειφόρο Ανάπτυξη από τη θεωρία στην πράξη, Κέντρο Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης Αρχανών, Αρχανές.
- Χαλκίδης Α.,Μανδρίκας Α.,Τζήκου Ζ.,Ευθυβούλου Χ.,Νομικού Χ. (2009). Σχεδιάζοντας ιστοεξερευνήσεις για τη διδασκαλία θεμάτων από τις Περιβαλλοντικές Επιστήμες. Τρία Παραδείγματα, 1ο Εκπαιδευτικό Συνέδριο «Ένταξη και χρήση των ΤΠΕ στην Εκπαιδευτική Διαδικασία», Βόλος.